

SOLTÉSZ MÁRTON

Nagy László kétségbevont öröksége

Még egyszer a *Ki viszi át a Szerelmet* című versről

Nyilasy Balázssal, hajdanvolt mesteremmel s barátommal mind gyakrabban akad össze a bajuszunk. Legutóbb Nagy László megítélésében feszültek egymásnak érveink – így most a rendelkezésemre álló teret a költői oeuvre kritikai megítélésének számbavételére és továbbgondolására szentelném. Az írás, amely vitára hívott, 2014 tavaszán, *A sorsvállaló költői én kétféle poétikája* címmel látott napvilágot barátom második önálló tanulmánykötetében, s a felsőiskolai költő ars poeticának tekintett, *Ki viszi át a Szerelmet* című versét hasonlította össze Dsida Jenő halhatatlan remekművével, a *Nagycsütörtökkel*.¹ S mintha ugyan az irodalmat helyre-tétre-befutóra játszanák, a Nagy László-i „látványpékséggel” szemben a hitelesség etalonjának tekintett Dsidát hozta ki az *ad hoc* összevetés győzteséül.

Az egymás mellé állítás háttérben meghúzódó motivációk kérdését ezúttal nem boncolgatnám. Hiszen ami e dolgozatban a legérthetlenebb (s egyben a legdühítőbb), e nélkül is tisztán látszik; hogy tudniillik a magát *tudós* szerzőnek tekintő Nyilasy az elmúlt évtizedek szakirodalmát blazírt mód negligálva, pusztán sejtései, magánbenyomásai alapján kialakított egyéni ízléskérdéséből oly mérvű s mélységű kétegykérdéseket vezet le, melyek az egész Nagy-életmű értékét-létjogosultságát *alapjaiban* kérdőjelezzik meg. „Vélhetjük úgy, hogy Ady és társai meggyőző, hiteles teljesítményéhez képest Nagy Lászlóék az autentikus, sorsvállaló költészet nívótlanabb válfaját képviselték?” – teszi fel példának okáért a megsemmisítő ironiával átítatott kérdést, immáron a többes szám első személy fátyla alól. Majd – mintegy megengedően – hozzáteszi: „E gondolatok megfogalmazója mindenestre sokféle feleletet, kiegészítést vár érdeklődéssel”.

Csakhogy: amint Nyilasy nem hivatkozik elődeire, nem értékeli-kamatoztatja azok belátásait, úgy hallgat

a „Nagy László-kritika” – ha ugyan létezik ilyen – ez utóbbi cikk fölvetéseivel kapcsolatban. S noha mindnyájan tudjuk, hogy így nem jutunk előbbre, hogy ezen az úton egészséges irodalmi közvélemény nem jöhet létre, hogy egyes kérdések megítélésének szélsőséges polarizálásával nem szolgáljuk sem az adott alkotó, sem az irodalom, sem pedig az oktatás ügyét: *dafke* sem változtatunk. Pedig Kálmán C. György híres-hírhedt dolgozata körül már ’89 őszén meg kellett volna indulnia egy szélesebb körű szakmai párbeszédnek,² sőt: jószíval már Nyilasy 1986-os (az adott körülményekhez képest meglepően korszerű, körültekintő, végiggondolt) vitacikke nyomán, amelynek fölvetései – ezt nem győzöm hangsúlyozni – ma is megállják a helyüket.³

Joggal írta tehát egy 1994-es cikkében Tarján Tamás: „a literátorok céhe, nemzedéki hovatarozástól függetlenül, elkövette azt a hibát, hogy a klasszicizáló Nagy László-kép ellen hevesen tiltakozó Kálmán C. Györgybe visszatömöskölte renegát gondolatait, és a tényleges, súlyos tévedéseket korrigálva mogorván napirendre tért a ribillió fölött, jól megjegyezve magának a lázadó nevét. Holott azonnal le kellett volna csapni rá, kikényszeríteni szinte belőle – azonnali ösztöndíjjal is! – legalább egy kismonográfiaát. Amire ő a távolságtartás csöppet sem elítélendő pozíciójából ráébredt, azt mások nehezebben, talán bátortalanabban fogják fölfedezni és kimondani. Kár, hogy Kálmán C. Györgynek valószínűleg elment a kedve az egésztől, vagy saját melléfogásai keserítették el, és a fiatalos csakazértist mellőzve, nem adott közre vitakönyvet.”⁴ Kár bizony, mert alighanem itt úszott el végleg a Nagy László-ügy. „Remélem – írta esszéje zárlatában Kálmán C. –, hogy értékelésem megvitatható. Nem azért, hogy »végre elhelyezük« a költőt. Hanem hogy magunkat helyezhessük el.” Az önreflexió, a szakmai (értsd: eszmei-esztétikai) azonosságkeresés elemi vágya hatja át tehát ezt az 1989-es írást; lényegre törő őszinteség és tabudöntőgető kegyetlenség kettősége, amely még annak tudatában is értékelendő, hogy a rendszerváltás időszakában az ideológiai megalapozásának tekintett költészettel szembeni állásfoglalás maga is szükség-

1 NYILASY Balázs, *A sorsvállaló költői én kétféle poétikája* = Ny. B., *Szavak tánca és árnyéktánca: Irodalmi tanulmányok A vén cigánytól Harry Potterig*, Bp., Argumentum Kiadó, 2014, 71–77.

2 KÁLMÁN C. György, *Mi a bajom Nagy Lászlóval?*, 2000, 1989, 9. sz., 48–52.

3 NYILASY Balázs, *Kritikus töprengések egy jelentős költőről*, Alföld, 1986, 2. sz., 78–83.

4 TARIJÁN Tamás, *A soha el nem készülő monográfia ígérete* = T. T., *Nagy László tekintete*, Bp., General Press, 1994, 173.

szerűen ideológiai gesztus volt. Mindenesetre a számvetés, a termékeny vita, melyet a 2000 szerzője szorgalmazott, s amely kitűnő munícióval szolgálhatott volna a tudományos tárgyszerűsége törekvő Tolcsvai Nagy Gábor 1998-as összegző munkájához, azóta is várat magára.⁵

Visszatérve azonban Nyilasyhoz: barátom 1986-os előadása, mint mondtam, igen mértéktartó, ugyanakkor finom esztétikai érzékről tesz tanúbizonyságot. Senki sem vitatja például, hogy a *Ki viszi át a Szerelmet* vershőse „csupa fájdalmasan nagy erőfeszítést kívánó cselekvést végez, csupa másnévű, ellenálló objektumra kényszeríti rá a maga akaratát, a versépítés viszont [...] semmit sem idéz föl a küzdő erőfeszítés élményéből”; legföljebb a szóban forgó eljárás esztétikai értékének-érvényének megítélésében lehetnek eltérések. Nem is szólva *A Zöld Angyal* kapcsán megfogalmazott kételyekről, amelyek érvénye – bizonyos megszorításokkal – akár az életmű teljes szövegterére kiterjeszthető: „Egyazon konkrét jelkép más és más értelmű tágítása, az elbeszélői állásfoglalás váratlan változtatása, személyesnek és tárgyiasnak nem mindig szerves vegyítése, a versbeli problematika tisztázatlan többértelműsége, anyag, szándék, jelentés koherenciájának időnkénti megsértése” stb.

A baj az, hogy 2014-es legújabb cikkében Nyilasy ugyanott kívánja fölvenni az elemzés fonálát, ahol 1986-ban elejtette volt – sőt: ha lehet, ezúttal még messzibb terjesztené ki esztétikai problémaérzékelésének határait. Hogy időközben a vers értelmezéstörténetében milyen hangsúlyeltolódások mentek végbe, az láthatóan nem izgatja az elemzőt; mi több: saját korábbi megállapításait sem kíméli. Míg ’86 tavaszán éppen ő adott hangot elsőként a Nagy László-i vershős óriássá dagadt én- és öntudatával, a költői vállalat(ok) túlzott heroizmusával kapcsolatos fenntartásoknak, most – ugyancsak egyedülálló módon – „öngyilkosság-kísértés”-t emleget; anélkül persze, hogy az *áldozódás* vágya-készsége és az *önfelszámolás* szándéka közti szakadékot konkrét érvekkel próbálná áthidalni. Nyilván ebből következik az is, hogy a költemény nyitányában szereplő „létem” szót elemzőnk a „lét elvont fogalma”-ként értelmezi – s ekként látja problematikusnak a „lemerült” igével történő összekapcsolását. Holott a „lét” itt nem nagybetűs,

ontológiai értelmű kifejezés, hanem a későbbiekben minden varázsos mitologizmusával együtt részletesen bemutatásra kerülő költőszerep életének-életképességének jelölője.

Ahogy minden bizonnyal *önbeteljesítés* és *önmegszüntetés* differenciájának elkendőzéséből (vagy legalábbis figyelmen kívül hagyásából) ered a „ki feszül föl a szívérványra” szekvenciával szemben táplált értetlenség is. Nyilasy, mint írja, sehogy sem találja a cselekvésszót és a határozószót összekötő látványi közöst, noha nyilvánvalóan *érti és érzi* a szenvedéstörténeti kontextust, hiszen nem sokkal ezután közli: „a színes, élményt, szépséget, felszabadultságot jelképező szívérvány jelentéstani konnotációit” sem igen tudja a „keresztre-feszüléshez” illeszteni. Kár, hogy a természeti jelenségből képzett szimbólum következetes végiggondolása-kibontása már elmarad: a keresztáldozatot megelőző utolsó nagy „tabula rasa”, az ószövetségi özönvíz szívérványa kívül kerül a költő-esztéta látókörén.

Mindeme kérdésekről természetesen a régibb s újabb szakirodalom alapján is tájékozódhat az érdeklődő olvasó. Tolcsvai Nagy Gábor mutatott rá például 1998-as kismonográfiájában, hogy „a »fölfeszül« nyilvánvalóan a Krisztus-passióra utal, ezáltal a megváltásmotívumra, a »szívérvány« azonban rögtön vissza is veszi azt a maga természeti és pogány jellegével”. A biblikus szimbólumrendszer egysége helyett a nyelvész tehát inkább a Nagy László-költészet éltető forrását jelentő pogány–keresztény párhuzamra helyezi a hangsúlyt; majd hozzáteszi: ezzel együtt a szívérvány a maga „eredetibb jelentésével, a teljes színspektrum megnevezésével a szöveg igazságának és az áldozatvállalás, a megváltás motívumának egyetemességére utal”.

Hasonló leegyszerűsítést érzékelek továbbá a tűzlehelés motívuma kapcsán, amellyel (mint csodás mítoszi kompetenciával) Bacsa Lilla Zsófia egy 2010-es óravázlatában már egyértelműen az ábrázolt költőszerep attribútumaként, s nem a „verstörténés”-nek – a klasszicista költészet elcsépelet eszközeivel „meg-elevenített” – eseményeként számolt. Talán nem csak én gondolom, hogy többről van itt szó, mint hogy „a téli fagyból forráság lesz” – amint azt Nyilasy szuggerálja –, s akkor Görömbei András a jelzett kérdésre vonatkozó, a teljes életmű elmélyült ismeretében gyökerező megállapítását (mely szerint „a *dér*, *dérütött rét*, *dérverés* Nagy László lírájának 1963 és 1965 között állandó jelképei, a megcsalottság,

5 TOLCSVAI NAGY GÁBOR, *Nagy László*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 1998 (Tegnap és Ma).

tékozlás költői szimbólumai”⁶) még meg sem említtem.

Mégis azon csodálkozom a legjobban, hogy minden érvet és álérvet, aládúcolt s alaptalan kritikát megkoronázandó, írása végén Arany Jánost is a tanúk padjára szólítja az értelmező. Bár Nyilasy kötődése Arany líravilágához (formakultúrájához és létszemléletéhez) közismert, e tény önmagában nem magyarázhatja azt a hajmeresztő összehasonlítást, amelynek e cikkben szemtanúi lehetünk. Függetlenül attól, hogy én a magam részéről nem találok a Nagy László-versben sem a „katasztrofális, értékhiányos viszonyoknak” a „maguk valódiságában” történő megidézését, sem a „külső világhelyzetre” való, áttételek nélküli utalást (igaz, itt jószereivel már az idézőjelbe tett szekvenciákat sem értem, hiszen értelmezésükhöz a rövidke vádirat semmilyen fogódzóval nem szolgál), a fő kérdés nyilvánvalóan az: *hogyan kerül a balladaműfaj s az alanyi költészet egy asztalra?* Avagy: miként lehetséges egy újabb aszimmetrikus tablón – bámulatos szemfényvesztés révén – ismét meghirdetni Nagy László vereségét?

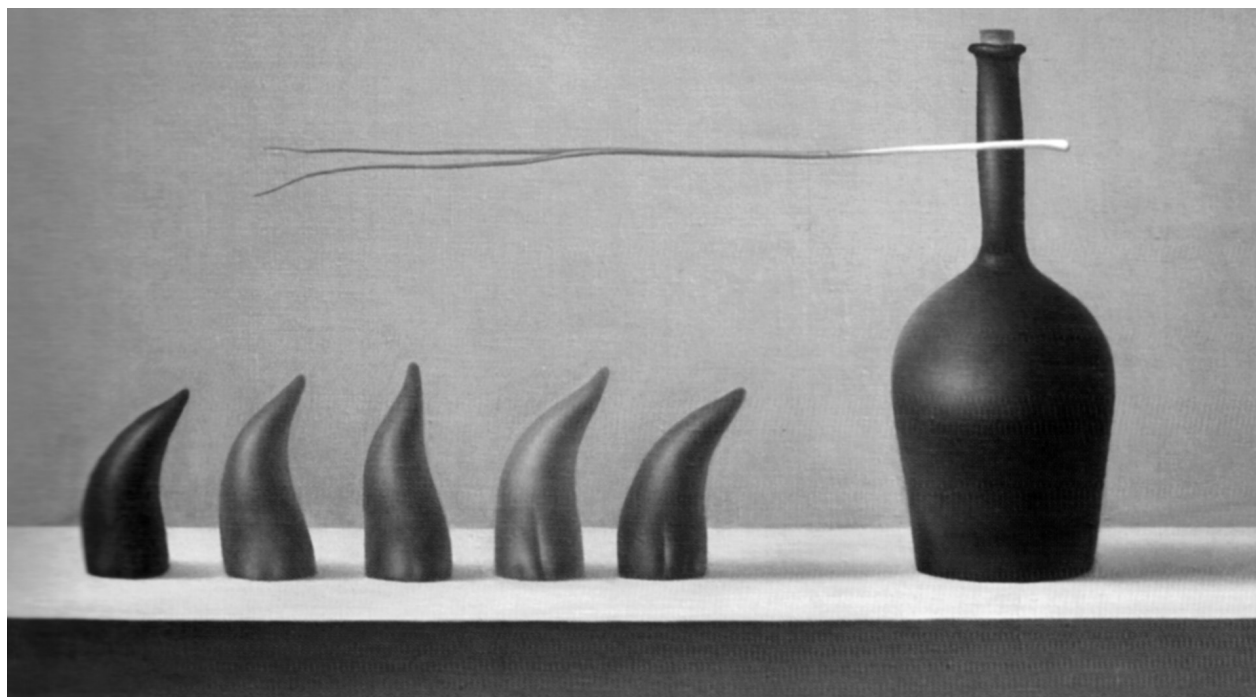
Mindent egybevetve: nem tudom, miért nem elégedett meg mesterem a kétféle – Dsida Jenő-i s Nagy László-i – versszerkesztés különbségeinek számba-

vételével; miért épített megfigyeléseire (vagy inkább ellenérzéseire, balsejtelmeire) ilyen határozott értékítéletet. Talán elegendő (sőt: bizonyos értelemben *több*) lett volna, ha egyszerűen regisztrálja: míg Dsidánál „az emberi lehetőség az áldozatvállalás gesztusára szűkül”, addig Nagy Lászlónál a (költőtársétól egzisztenciálisan is, lélektanilag is elütő) dilemma nem e páni félelemmel átítatott „szűkülés” formájában jelentkezik. Ez utóbbi esetben a szorongás (túl az áldozódás réges-rég föl vállalt szerepén) egy költői attitűd folytathatatlanságának elégikus belátásából (a nemlétbe merülő, gazdátlanra való szerep reflektálásából) fakad.⁷ És itt kapcsolódhatnék – persze csak utalás-szerűen – a „lemerül” ige által exponált Nap-képhez: az önmaga energiakészleteit fölemesztő égitest figurájához, amelyről Nagy László összes titkainak tudója, Jánosi Zoltán oly sokat s oly ihletten írt.⁸ De ha már idézek, idézem inkább a költőt magát: „Gyarmatod nincs, hát önmagad / fogyasz el, csontig föléd, / legyen a húsdod a violás / villámmal erezett ég. // Dalolva szakadj meg, – dolgozz / biztosan s olyan hiún, akár a haszonra lefogott, / zaklatott uránium” (*Tündér-arcokkal dőzsölő*).

6 GÖRÖMBEI András, *Nagy László költészete*, Bp., Magvető Kiadó, 1992, 185.

7 Részletesebben: SOLTÉSZ Márton, *Működés*, Pomáz, Kráter Kiadó, 2013, 161–163.

8 JÁNOSI Zoltán, *Nagy László mitológikus költői világa – az egyetemes és a magyar irodalomtörténet koordinátáiban*, Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1996.

Oleg Basajev: *Csendélet hagymákkal*, 2000